

kódját” próbálta megfejteni, úgy találta, hogy a természet szava a csend és a csendben meg-megnyilatkozó teremtői üzenet („Nem mindig hallgat, időnként / felbuzog az ige”), az emberi szó tehát a csend szavával váltakozik, következképp a költő akkor jár el a természet kódja szerint, ha beszédébe – versnyelvébe – a csendet is beépíti („visszaszállt a szó, vissza a szó csendje, / létének világos és rettentő / egyszerűségébe”). Ezt a meg-megtörő csend–szó beszéd-folyamatot képezheti le új versmondattainak erős tagolása és a hézagosan tördelt sorok írásképe. Ugyanakkor hű tükre a gondolkodás szaggatott folyamatának is. A költői naplójegyzet nem marad meg egytömb töredékversnek, még tovább töredezik, egymás után felöltő gondolatok alkotják még kisebb töredékeit. A gondolatok sűrűbb ritmusa és a gyakori csend-szünetek azután együttesen megteremtik a prózaverssorok szaporább ütemelosztását, kisebb egységeken alapuló dikcióját.

Az erős gondolatiság intellektuális stíluseszközökre támaszkodik. Latin és görög szavak, szófordulatok tűnnek fel („Perficiunt: / jobbitgatják a szívet”; „omega vagy alfa felé tartva”). Ezekből olykor sajátos szóképzések születnek („rálép a lógia útjára, / bebarangolja a gráfiát”). Gazdag szinonimasorból olyan ritka szóra esik a választás, amely hangzásában erősen őrzi latin eredetét („firmamento”: a magyar változatban firmamentum). Újabb kori és más nyelvből vett kölcsönszavak is bekeverülnek a szövegekbe („équipe” – a magyarban „stáb” –; szatrapa-világ). Megisméltódnak a retorikai paralleliz-

musok („Tud is, meg nem is a pizstráng. / Tud is meg nem is a folyó”), olykor az ellentét stílémájával kiegészítve („Szállj magasra szó, növekedj a mélybe”). És minden eddiginél jobban elszaporodnak a költői kérdések. A bölcséleti hipotézisek is ekként fogalmazódnak meg („Dolog és lelke?, vagy a dolog és a magam szenvedése?”), s a csend-és-szó vers szinonimája is a „tétova kérdés” lehet („Vagy talán minden a tudáson belül van, / tudás minden, / még a nem-tudás is: / e tétova kérdésé, / mely megtöri a csendet, avagy felfogja énekét”). Luzi szerint „az élet végtelen kérdezés, [...] olyasmi, ami jelentősen túlmutat a megállapítások varázsán”. Különös módon a hosszú idő után visszatérő rím is a gondolatiság stíluseszköze lesz: jelentésmegerősítő funkcióban, erősen kihangzó formákban csendül fel („avagy perc állította / kelepce / rejlik a függönyön túl, melyet észre se venni, / üregek félhomálya – vagy semmi”).

Az végső számvetést készítő idős Luzi megvalósított még egy utolsó újítást. Naplójegyzet-verseit történetmondóvá igazította át, s a gondolatvers műfaját megtartva lazán összefüggő, hosszú poémát komponált. A *Simone Martini földi és égi utazása* összegzés, elmélkedés az emberi létről és a művészetről, s utolsó megfogalmazása annak a megannyiszor képbe öntött gondolatnak, hogy a megismerés útja kétirányú, két végpontja azonos: kezdet avagy vég.

Szénási Ferenc

MARIO LUZI

És a farkas

*Mikor recseg a jég, és
riadt állatok bámulják a sarki táblán
a széthullt tengereket, jéghegyek futását,*

*és szigony döfte cápák verdeső tusái
tombolnak-csillapulnak, és a nemzés
mohó vágásával pusztulásba tartó
lazac fölúszik a sziklás folyókon,*

*és a farkas,
élte minden kinyját cipelve,
s atyáit, kölykeiét is,
e nagy kavargással szívében*

*nekiindul a hegynek, s újra érzi,
hogy öreg lába fürge, és az ősi
szelek vándorutat, zsákmányt, szerelmet
zengő hívószava készen találja,*

*te, nem-sajátom élet,
éjből és káoszból öröklött
fájdalom,
egyszer csak magadra eszmélsz a mélyben,
s szorítva vívsz-vergődsz a súly alatt.*

*Élek, ahogyan élhet az, ki híven
szolgál, mert nincs más választása. Minden,
a sötét állatlét öröke is, mely
bennünk szűköl, szentté lehet. Kevés kell,
az a kevés úgy vág, akár a szablya.*

Az élethez

Barátaim, egy bárka vár ránk, és ringatózik
a fényben, ahol az ég meghajtja hátát,
s leér a tengerre;
bódult teremtmények röpködnek fel-le,
Isten remény-melegű orcájára vágnak,
meghittség után kutatva
minden titkos távolságot bejárnak,
és sírnak; mi itt vagyunk a földön,
de egyszer fölszállhatunk majd, s akkor
gyöngye rostjainkkal az Úr keblére hajlunk,
mint illatos utcák falairól a rózsa
a gyermekre, ha kéri szót se szólva.

Barátaim, a bárkából a világot jól
belátni, s benne rendületlenül
haladó igazságát, egy torkolatoktól
forrásokig futó mély sóhajt;
az átlátszó szemű Szűzanya a haldoklókat
lassan leszállva bevárja, évekig rakódnak
nedves orcájára az élet hordalékai,
a kínok, a titkos vágyak.
A lányok az elszurkült ablakoknál állnak,
s hegyekre vetett pillantásaikkal
vég nélkül lesik-várják a jövőndőt.
A szobákban forrása-nincs anyai hang szól,
nem-mélyen, nem-sóhajtón,
a föld csendjével váltakozva:
szép, s mintha minden belőle született volna.

Bor és okker

A szenvedély-csillag kifényesedve
mozdul, s a gyöngyraktár fölött, nyugalmas
felhő mélyén kedvesem városának
felizzik teljesebbé gyúlt keserve.

És mindegyiktek érződő csapást váj
az ártalmatlanná tett szél fagyába,
fák, kik által régmúlt históriáknak
meghitt csöndjében kedves volt a márvány.

Az ég új mosolyra gyúl, ám a sápadt
mezőkön már a mindörökkön-özvegy
borítja be a sírokat, s a fenti
sikon, hol megreked a hold, vadászat

kürtjele szól. S ti fenséges, ti zsenge
élet-hordozói! Páráitoknak
éjmelegében meginog a szél is,
s a régvolt, hunyt Göncöl után eredve

próbál magára lelni. S láthatatlan
mezőkön, patakok pompája mentén
szédült paripák nyargalásznak, és a
hullámokban a felhőket szagolják.

Toccata

Ím április, a porvíz
égbolt egyhangúsága,
az ablakon a gyékény,
a nád nem-moccanása,
könnyű szélrezenés, seb,
idegen jelei a létezésnek,
a kapumélyeinkben,
halvány hamufolyókban,
boltívek alatt kongó lépteidben.

Elefántcsont

Beszél a napforduló-fája ciprus,
sötéten, domb formán szökik az őzbak,
sörényükről vörös forrásvizekben
a csókokat tisztogatják a kancák.
Nagy, párálló erdők rengetegéből
hosszan vonulnak fölnyúlt városokba
a folyók; álmukban gyöngéd vitorlás
hajók szállingóznak Olimpiába.
Szél járta lányok futják majd a lármás
keleti utcákat, s a sós piacról
kacagva nézegetik a világot.
De én miből merítsek életet most,
mikor a remegő szerelem elhalt?
A láthatárt fölsértették a rózsák,
az égen tétovázó városok
álltak, gyötrelmes kertekkel behintve,
és a levegőben kopár, virággal
boríthatatlan kötömb volt a hangja.

Év

Gondoskodón, de nem sietve
helyezik ki a kast, a korsót,
aggatják a szőlőt. A többi rejtély,
a többit elzárta, zárja e sűrű
égbolt, melyen a fény borszínbe dermed,
s a pintyek kiáltása is fagyos már.

Itt, e csöndes és egyszerű
munkálkodásban átvillan s fölizzik,
mi nem enyém és mégis elveszítem.
Múlt és jövő idő együtt lebeg...
Én, így vagy úgy, ide vetődtem, éve
nincs időktől megyek, megállok, égek;
aki vagyok, azzá válok szünetlen,
s e kihalt fényben találok nyugalmat.

Diana-jel, ébresztő

A kósza szél meg-megcsillan a síkság
párái közt; a hegy, mint rég, nevetget
földerülve; a vízről enyhe pír száll
a magasba; ki üzenhetne szebbet?

Ébredni kell, vár ránk egy tiszta élet,
a tükrökben mosoly jár-kelet suhanva,
a tárt ablakok üvegén didergés,
egy régi hang füliünket megzavarja.

S te idefutsz, ellentmondasz sietve,
vígán a halálnak. S amint egy otthon
kitáruul, boldogan özönlének be
a színek, kiárad, hogy szétoszoljon,

a homály. Derűs képek bomlanak ki,
vak áramát a nap, míg újra felkel,
vérünkbe oltja, friss szellők ragadnak
magukkal: élni, és elmúlni egyszer.

Leánytemető

Voltatok;
 a szóltan erdők széles mellüket
 rétnék, napnak kitarják:
 itt játszottatok, ezen a kaszálón.
 S a lenti falvak ünnepi harangja
 most is hegy-völgyön át szól,
 mint mikor emberöröm gyűlt szavától
 ablak mögötti, volt-nincs arcokra.
 De kopár szemhéját s kiméra-karját
 ki vonja, emeli, nevét ha hallja,
 az elcsendesült utcákon magasra,
 mint rég, mikor a hold égi hajakra
 firenzei rózsaillatot öntött?
 S a szerelem?, és az erkélyek este?;
 a kart, melyet a kertre
 leszálló mélyfekete fénynek enged
 át a nap, ott, ahonnét
 a falu sápadtan, titkon terül szét,
 ki csókolja-szorítja meg? Kietlen
 szél kel a messzi úrból,
 s rólatok szól a tetőknek, ti holtak.

A kocsmá

Nyesi a hegyeket az ősz, a szélben
 a zsírfogta, öreg kövek zenélnek,
 a tűzhely rőzsefüstje gomolyogva
 terjeng a házak és egértanyák közt.
 A kocsmablak mögött üldögélek,
 tünékeny névvel alig megjelölt lény,
 és nézelődöm. Folydogál a nappal,
 odúkat apránként betölti. Számol,
 s márványra ír a kocsmáros: csütörtök,
 a kocsmárosné a tűznél sűrögve
 lesi az ajtót, jön-e már a vendég.

A kúszó fényre figyelek, a szélre;
 várom, hogy benyit végre egy halandó,
 bekukkant vagy letelepszik a padra.

De én vagyok: ember-voltom, hitem van,
 földi időm a végső
 létezőktől alkudhat még szerelmet,
 a nappal étellel zsúfoltan itt jár
 körös-körül, miközben árnyaitok
 tengere szomorúan és igéző
 valóságával hallgat lábaimnál.
 Az est bágyad a dombokon, az égbolt
 velem húzza meg világai végét,
 hogy meddő pillantásaim idézzék
 a figyelő csillag-emberiséget;
 a hegyi paplakokban
 kihunynak a cellák, a nap, a rétek;
 odébb a végtelen sík
 elhamvadtt lángjaitokra telepszik,
 halott lányok; átlépnek rajtatok
 korok és asszonyok, mint parttalan szél,
 ha tengerről tengerre száll, s utólér
 egy-egy hullámot; s itt, közöttetek,
 belém nyilall magasztos, pusztá létem.

Vadorzó fordulhat meg itt, aligha
 járhat más ezen a sivár vidéken,
 ahol időnként megvillan a vadnyúl;
 vagy egy vándoráros vetődhet erre,
 néha, mikor a környékbeli falvak
 piacára, vásárnapjára indul.
 Mást hiába váránk. Aki betéved,
 hírt hoz és hírt vár, csillapítja éhét,
 az orkánban továbbmegy, messze tűnik.

Ami marad: kés, villa koccanása;
 a lombok felé s még messzebbre nézek,
 arra, ahol csak birkák vetnek árnyat,
 múlt és jövő köztesébe fogódom,
 ahogy kell, vagy viselhető a szívnek.

Las animas*

Tűz mindenütt, csöndes-szelíd tűz a bozótban,
tűz a házfalakon, melyekre fölcsap
egy gyöngye árny, de nem tud megtapadni,
tűz odébb, a domb hamukarimáján,
cérnaszál-csíkokban kúszik föl és le,
tűzgolyócskák a fákon, a lugasban.

Itt, nem korán s nem is megkésve, jókor,
midőn a vidám és szomorú völgyben
végig kihuny a tűz, kihuny az élet,
visszanézek halottaim sorára,
és a rendet most hosszabbnak találom,
áganként rezdül, míg leér a törzsig.

Adj békét, örök békét nekik, óvd meg
őket e hamu- és lángforgatagtól,
amely elfojtva megsűrűsödik sok
völgytorokban, és ösvényekre árad,
bizonytalanul terjeng és elillan;
halálnak add a halált, semmi másnak,
ne legyen benne harc, ne legyen élet.
Békét, örök békét adj nekik, enyhét.

Jókívánság

Szobáról szobára, a kergetőző
reggellel nyomában dalol az asszony,
s ahogy csak bírja-győzi,
fényesíti a padlót,
keni viasszal. Fölkáll, s teli hangja,
új asszonyé, ki szül majd,
s gondot visel a házra,
kefecsattogatással,
rongycsúszással vegyülve
végigjárja a méhkest, és bezengi
a levegőt tavasszal.

Most, hogy minden erkélyen minden asszony
rítust végezve áldoz
termékenységnek és halálnak,

Arrébb, ahol a pusztítás erősebb,
szántanak, dézsákat tolnak a kúthoz,
a nyugodtabbra forduló időkben
szót váltanak. A kertben, egy sarokban,
a kölyökkutya elnyúlik, szunyókál.

Ilyen csöndes-szelíd tűz épp csak arra
elég, ha elég, hogy világot adjon,
míg tart ez a haraszt-lét. Csak egy újabb,
egy másik végezhetné el a többbit
és a többet: gyűjthatná föl a cserjét,
s formálhatná romlatlan, tiszta fénné.

Örök nyugalmat: élőnek halottól,
lánggal halottnak-élőnek. Hevítsd fel:
az est leszállt, az est terjed, kihúzza
pókháló-sugarait a hegyek közt,
a szem mindjárt kevés lesz, csak a hőség
vagy a homály segít eligazodni.

* Jorge Guilléntől azt hallottam, hogy Spanyolországban így hívják a
halottak napját. (A szerző jegyzete.)

vázát tölt, vízbe teszi a virágot,
a hosszú száracat eligazítja,
a száraz levelet letépi,
a csírákat szabaddá teszi esőnek
és langyos napsütésnek,
feleim, izmos ifjak
és mulékony idősök,
szavam, fohászom ez: kísérje áldás
e létet, s azt is, ki kulcsolt kezekkel
imát mond, vagy szemét lesütve hallgat,
mintha ítéletére várna.
Áldás legyen velünk itt,
hol igazi az élet,
s hol munkál a világ. Úgy legyen.

Szénási Ferenc fordításai